

Tímár János*

Kelet-európai oktatás és gazdaság

A kelet-európai régió általános és tartós gazdasági elmaradásának fő okát, a 20. század nagy változásai alapján sokan abban látják, hogy az államszocializmus e korszak meghatározó szakaszában megfosztotta a régiót a magántulajdon ösztönző erejétől. Ennek káros hatását súlyosbította a korszakot kísérő erőltetett fegyverkezés. Ezzel szemben a cikk azt állítja és mutatja be, hogy a fő ok a népesség tudásának elmaradása. Ennek közvetlen tényezője, a hibás oktatáspolitikai, amely az iskolázás hajszolt mennyiségi fejlesztése miatt – amitől a gyors gazdasági növekedést várta - átlagosan alacsony színvonalú, gyenge tudásban részesítette a felnövő nemzedékeket. A szerző leszögezi, hogy átfogó és gyökeres oktatási reform nélkül a kelet-európai régió és abban Magyarország is, végleg lemarad a nemzetközi versenyben.¹

Journal of Economic Literature (JEL) kód: I21, I28, O15

Kulcsszavak: oktatáspolitikai, gazdasági növekedés

A világgazdaságról nemrég megjelent történetstatisztika (Maddison 2007:654) új adatokat közöl Európa népessége és gazdasági fejlettsége szerinti megoszlásának a kelet-európai országok két csoportja és a „nyugati” régió² közötti változásáról 1000 és 2001 között. Erről ad összefoglaló képet a következő ábra³.

Nyugat-Európa népessége az ezredik évfordulón közel kétszerese volt a keleti régió népességének. A gyors iparosodás végére, 1913-ig, ez a különbség nagyon lecsökkent. A század végére pedig a keleti régió népessége már meghaladta a nyugatiét. Ennek fő oka, hogy nyugaton előbb kezdődött a termékenység csökkenése, mint keleten.

A két régió gazdasági fejlettsége ellentétes irányban változott. A második évezred kezdetén gazdasági fejlettségük még nem különbözött. A nyugati régió azonban megelőzte a keletit és gazdasági fejlettsége a gyors iparosodás kezdetekor, 1820-ban, közel kétszerese volt a keletinek. Ezt követően, 1913-ig, a keleti régió elmaradása jelentősen nőtt. Ezen belül a megalakuló Szovjetunió gyors fejlődése az elmaradást 1950-ig kissé mérsékelte, de ez a kelet-európai kisebb országok csatlakozása után nem folytatódott. A kilencvenes évek eleji rendszerváltás után a kisebb volt államszocialista országok fejlődése felgyorsult, a volt Szov-

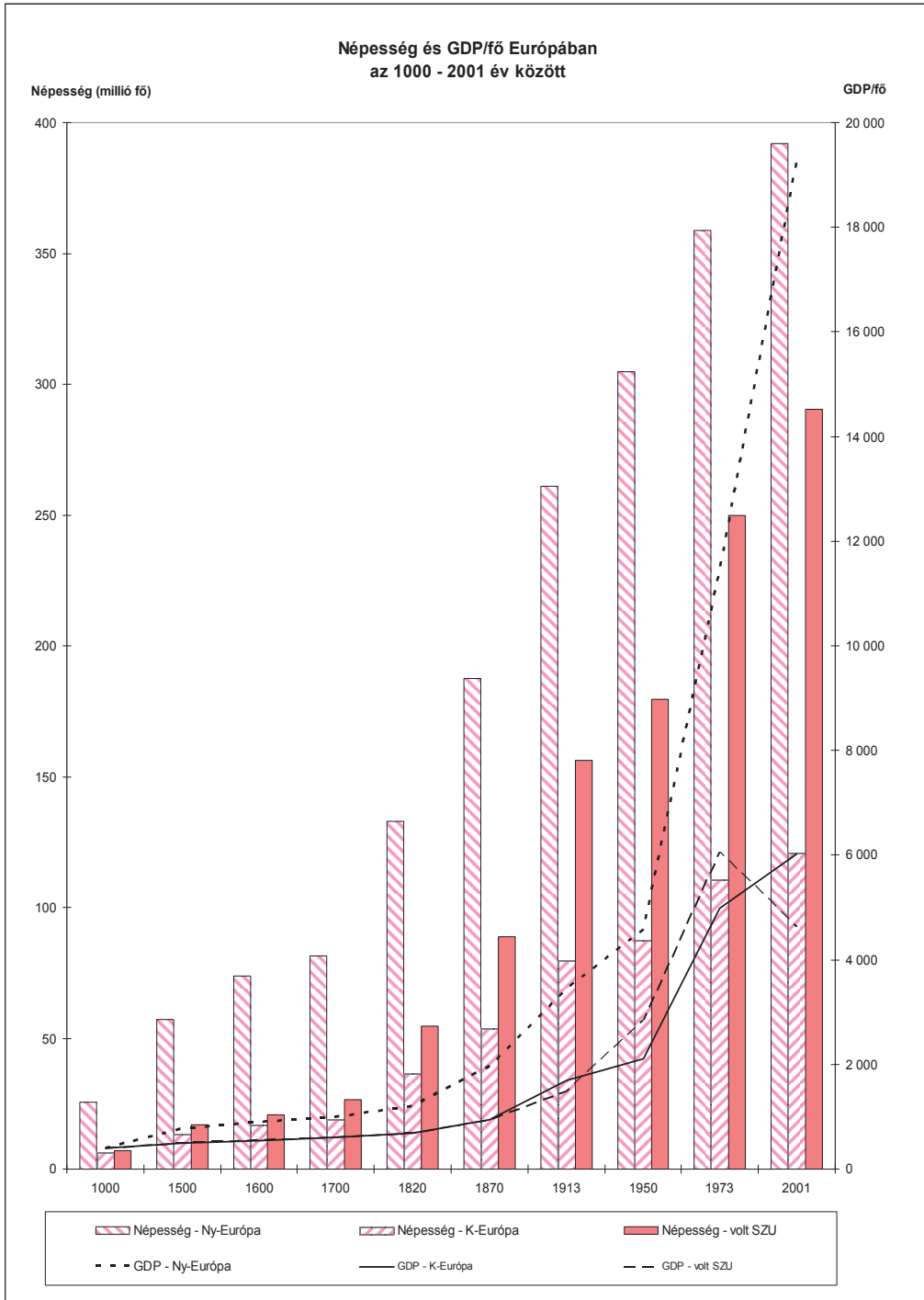
* Tímár János professzor emeritus a Corvinus Egyetemen, e-mail címe: janos80@t-online.hu.

¹ Ez a cikk eredetileg a szerzőnek „A tudás hatalma- Az emberi társadalom fejlődéstörténetének vázlatja” című, 2009. ben megjelenő könyvének egyik fejezete volt. Szerkesztőségünk az általános tartalmú kézirat jelentős bővítését javasolta hazai vonatkozású információkkal. Ennek megfelelően az itt publikált cikk jellege is módosult.

² Maddison a korábbi államszocialista rendszer szerinti területre szétbontva mutatja ki a szovjet érdekszférába tartozó kelet-európai országok és a rendszerváltás előtti Szovjetunió népességének és gazdasági növekedésének adatait. A „nyugati” régiót, az egyszerűség kedvéért, és Maddison eljárását követve, úgy definiálom, hogy az a volt államszocialista országokon kívül Európa többi országának adatait összevontan tartalmazza.

³ Az ábrát Maddison (2007) 636., 639. és 646. old. 8a, 8b és 9c táblázatok adatai alapján állítottam össze.

1. ábra

jetunió térségében pedig drámai hanyatlás következett be. Ezt mutatja részletesebben az 1. táblázat.

1. táblázat

**Országcsoportok gazdasági fejlettsége az európai fejlett országok százalékában
(1950, 1973, 2001)**

Régiók	GDP/fő			Észak- és Nyugat-Európa=100			2001/1950
	1950	1973	2001	1950	1973	2001	
Észak- és Nyugat-Európa⁴	5 322	12 397	20 276	100	100	100	381
ebből Észak-Európa ⁵	6 025	12 673	21 853	113	102	108	363
USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland	9 268	16 179	26 943	174	131	133	291
Dél-Európa ⁶	2 835	9 126	16 905	53	74	83	596
Kelet-Európa⁷	2 111	4 988	6 027	40	40	30	285
Ebből Magyarország	2 480	5 596	7 434	47	45	37	300
Volt SZU (15 tagállam)	2 841	6 059	4 626	53	49	23	163

Kelet-Európa egészének nagy lemaradását a 20. században, sokan a magántulajdon ösztönző ereje államszocializmus alatti kikapcsolásának és a gazdasági fejlettséget meghaladó fegyverkezésnek tulajdonítják. A részletes adatok azonban azt mutatják, hogy az elmaradás folytatódott akkor is, amikor az állami tulajdon helyét a magántulajdon vette át, de a régi, téves oktatáspolitikai lényegében változatlan maradt.

A közvélemény és a szakértők is természetesnek tartják, hogy a gazdaság fejlődésében a gazdaságpolitika meghatározó szerepet játszik. Elsősorban azt teszik felelőssé, ha valahol rosszul mennek a dolgok. Csodálkozva kérdezik azonban, mi köze van a gazdasági fejlődéshez az oktatáspolitikának. Azt hiszik, hogy az oktatáspolitikai azért felel, mit tudnak a fiatalok országuk történetéről, vagy irodalmáról.

E tényezők persze fontosak, de elsősorban a pedagógiára tartoznak. Kevesen tudják, hogy *korunkban és hosszabb távon egy ország jövőjét jelentős részben az oktatáspolitikai határozza meg.* Jelentőségéhez csak a beruházáspolitikai, azaz a fejlesztéspolitika hasonlítható.

Az iskolázás csak annyiban járul hozzá a fejlődéshez, amennyiben a tudás emelkedésével jár. Ezért az elmúlt másfél évtizedben elterjedt a tudás felmérése. A nyugati, és azon belül az észak-európai és a kelet-európai országok tudásszintje között a tudásban élen járó északi országok a gazdasági fejlődésben is az élen haladnak, és ahol javul a tudás, ott ez a gazdasági

⁴ Együtt a négy északi és Hollandia, Belgium, Franciaország, Svájc, Németország és 136 25 ország. Ezek közül 13 kis állam (Andorrától Lichtensteinen át Ciprusig) Európában szétszórva fekszik. Ezek össznépessége Európa népességének 0,9 %-át sem éri el. A földrajzilag pontatlan besorolás tehát sem a népesség, sem a gazdasági fejlettség szerinti megoszlást érdemben nem befolyásolja.

⁵ Norvégia, Svédország, Finnország és Dánia

⁶ Portugália, Spanyolország, Olaszország és Görögország

⁷ Lengyelország, Csehország, Szlovákia. Románia, Magyarország, Bulgária és Jugoszlávia

fejlődés javulásával jár. Ezzel szemben a Szovjetunió, majd a kelet-európai államszocialista országok⁸ arra törekedtek, hogy a formális iskolázás rohamos fejlesztésével gyorsítsák meg a gazdasági növekedést, mert feltételezték, hogy így hamar utolérjük a legfejlettebb országokat. Ezt a politikát jól jellemzi például az 1955-ben végző technikusok és mérnökök számának nemzetközi összehasonlítása (2. táblázat).

2. táblázat

A végző technikusok és mérnökök száma 1955-ben

Ország	Technikus	Mérnök	Technikus	Mérnök
	Fő	Fő	Per millió lakos	Per millió lakos
Ausztria	600	442	115	63
Egyesült Királyság ⁹	11334	2760	278	54
Norvégia	550	234	161	70
Német Szöv. Közt.	8650	3390	163	69
Svájc	630	281	128	57
Svédország	1063	531	147	73
Egyesült Államok¹⁰		22339		137
Jugoszlávia ¹¹	2028	1424	115	81
Magyarország¹²	7069	1885	721	192
Szovjetunió¹³	155500		776	330

Forrás: (Cukor – Timár 1959:18–20.)

Szembetűnő, hogy Magyarország és a Szovjetunió, amely országok gazdasági fejlettsége az ötvenes évek közepén a nyugati fejlettség harmadát-negyedét se érték el, sokkal több technikusot és mérnököt képeztek ki, mint a jóval fejlettebb nyugati országok. Az ellentmondás még nagyobb lenne, ha figyelembe vettük volna hogy az államszocialista országokban a „mérnökök” közé soroltak nagy része levelező vagy esti tagozaton szerzett diplomát, közöttük szerepelnek azok is, akik „szakérettségi” tanfolyam után csak két-három éves műszaki főiskolát végeztek.

A közoktatás hajszolt fejlesztését az ötvenes években jól mutatja, hogy az 1961. évi reform végrehajtása idején három év alatt 126 új gimnáziumot, 89 új szakközépiskolát és 48 új felsőfokú technikumot nyitottak meg.

Az „utolérésről” álmodozók Magyarországon már a hatvanas években megtudhatták volna, hogy nem jó úton járnak. Ugyanis a Szovjetuniótól és a többi államszocialista országtól eltérően, nálunk a foglalkoztatáspolitikát már 1962-től racionálisabban ítélte meg

⁸ Időlegesen ezek példáját követték egyes fejlődő országok.

⁹ A technikusok adatai az Ordinary National of Diploma-ra vonatkoznak.

¹⁰ Az 1953/54 tanév adatai.

¹¹ Statisicki godisnjak, FNRJ 1957:370.

¹² A „mérnökök” a Műszaki Egyetemek, a Műszaki Tanárképző Intézet, a Műszaki Főiskola és a Műszaki Akadémia nap-pali, esti és levelező tagozatok együtt.

¹³ Dosztizsenija szovjetszkoj vlasztyi za 40 let, 281. old.

az oktatáspolitikai fejlesztési terveit. Az 1964-ben kiadott „Munkaerőhelyzetünk jelene és távlatai” című könyvem¹⁴ oktatásról szóló fejezete hibának ítélte a felsőoktatás túlzottan gyors fejlesztését és a középiskolai oktatás prioritása mellett foglalt állást.¹⁵ Az OT a hatvanas évek kezdetétől, a „túlzottan gyors” képzéssel szemben, a minőségi követelmények mellett foglalt állást. Az Oktatási Minisztérium (azaz az oktatáspolitikai) az ezzel ellentétes gyakorlatot követte.

A következő két évtized áttekintésére jó lehetőséget adnak a hetvenes években készített oktatáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai tervdokumentumok.¹⁶ A több száz oldalnyi dokumentációkban nem könnyű eligazodni, mivel *Ilku Pál*, oktatási miniszter, a közoktatás eddig legradikálisabb, legköltségesebb és leggyorsabban megbukott reformját a hatvanas évek elején hajtotta végre. Ezen kívül a reform irányítóit és másokat is megzavart akkor a „tudományos és technikai forradalom” ideológiai ihletésű „elmélete”, mely feltételezte, hogy belátható távlatban az automatizálás megszünteti a fizikai munkát. A reform következményeinek helyreigazítása egy évtizedet igényelt, de maradványai a fejekben még ma is zavart okoznak. Ezek magyarázzák a tervdokumentumok helyenkénti ellentmondásait.¹⁷

Tisztább képet ad *a magyar oktatáspolitikai lehetségesnek és szükségesnek tartott fejlődéséről* az a dokumentum, amit az Oktatási és a Munkaügyi miniszter, és az OT és az OMF B elnöke közösen terjesztettek az MDP Gazdaságpolitikai Bizottsághoz 1970 elején.¹⁸

A közel négy évtizedes oktatáspolitikai dokumentumnak csupán a befejező részéből idézünk: „Nem csak Magyarországon, hanem világviszonylatban is erősödik az a felismerés, hogy a korszerű iskola feladata nem a lexikális ismeretek megtanítása, hanem elsősorban a készségek és képességek fejlesztése ... alapot adjon a gyorsan változó és fejlődő világ megértéséhez, a gyakorlatban szükséges új és speciális ismeretek megszerzéséhez. E követelmény valóra váltása az iskolai nevelés tartalmának és módszereinek jelentős továbbfejlesztését igényli, ... jelentősen emelni kell az általános iskola színvonalát, különösképpen törekedve az egyes iskolák közötti szélsőséges színvonalbeli különbség minél gyorsabb csökkentésére, biztosítva az ehhez szükséges anyagi feltételeket... Meg kell javítani a pedagógusok életkörülményeit, valamint kiválasztásukat és képzésüket, mivel jól képzett és munkájukat hivatástudattal végző pedagógusok nélkül az oktatás fejlesztésére fordított erőfeszítések nem hozhatják meg a kívánt eredményt.”¹⁹

¹⁴ Ezt a könyvet 1962-ben az OT-ban tervezési dokumentumként írtam, amit akkor az OT „szigorúan titkos”-nak minősített. A könyvként történő publikálás az OT engedélyével történt, de az előszóban azt kellett írni, hogy az abban foglaltak „egyéni elképzeléseimet ismertetik”.

¹⁵ Lásd i.m. 60–61 old.: „Ha az oktatás minőségének ismert hibái miatt joggal kifogásolhatjuk az 1949 utáni, a felsőoktatás tekintetében túlzóan gyors, fejlesztést, nem kevésbé tekinthetjük hibának, hogy középiskolai oktatásba felvettek száma 1953 után megtört, és csak 1956 után kezdett, bár koránt sem kielégítő mértékben, emelkedni.”

¹⁶ A hatvanas évek végi távlati tervezésnek oktatáspolitikai fejlesztése a társadalmi-gazdasági helyzet elemzéséből indult ki. (In: *Az életszínvonal alakulása Magyarországon. 1969. első kiadás, 138–166. old. Ez sorolta fel az összefoglalás alapját jelentő harminc résztanulmány címét és a szerzők nevét.*) Ezt követték a fejlesztési hipotézisek, amelyeket az oktatástervezési munkacsoport dolgozott ki. A munkát az Oktatási Minisztérium oktatáspolitikát koordináló főosztályának vezetője, Barna Gyuláné, Ferge Zsuzsa és Nagy József professzorok irányították és „Az oktatás fejlődése 1950–1970 években” című dokumentum alapján Polinszky Károly oktatási miniszterhelyettes és munkabizottsága készítettek 1968 májusában.

¹⁷ Lásd (Timár 1989:65–109).

¹⁸ Ezt az előterjesztést az MDO Gazdaságpolitikai bizottsága hagyta jóvá, és úgy határozott, hogy a megfogalmazásért elsődlegesen felelősök neve alatt tanulmány formájában kell nyilvánosságra hozni. Ezt tartalmazta (Kiss – Timár 1970).

¹⁹ I.m. 7. sz. 35. old.

Az oktatásstatisztika szerint országunk és a többi volt államszocialista ország 15–64 éves népességének átlagos iskolázottsága a 20. század végére elérte vagy meghaladta a gazdaságilag jóval fejlettebb országok többségét. A régi és téves nézetek szerint a fejlett országokat már utol kellett volna érni, de gazdasági elmaradottságuk nőtt.

Ennek ellenére az Oktatási Minisztérium a kilencvenes években az évtizedekkel korábbi, téves oktatáspolitikához tért vissza. Hatását jellemzi, hogy 1990-ben, a rendszerváltáskor, az egyetemek és főiskolák nappali hallgatóinak száma 77 ezer, az összes hallgatóké 102 ezer volt. Ez 1995-ben 116, illetve 155 ezerre emelkedett, 2000-ben pedig az összes hallgató száma már meghaladta a 300 ezret. A diplomások száma jobban nőtt, ami jelzi, hogy a követelmények e nyolc év alatt is csökkentek.

A 2007. február elején vitára bocsátott oktatáspolitikai kormányprogram lényegében jó irányú elemzésének két komoly fogyatékosága van: az egyik az, hogy az elemzésben szerepel ugyan az a megállapítás, hogy a tanítás minőségéről nem állnak rendelkezésre használható adatok, s nem működnek azok a csatornák, amelyeken az új tudás beáramolhatna az oktatási rendszerbe: és elmaradott a tanárképzés-továbbképzés, de az elemzés meg sem említi, hogy e helyzet megjavításának alapvető feltétele a felsőoktatás reformja és ezen belül a tanárképzés átfogó, tartalmi, módszertani és szerkezeti korszerűsítése.

A másik hiányosság, hogy az elemzés nem tárja fel az oktatásból alacsony tudásszinttel kikerülő fiatalok munkahelyi gondjait. A vállalatok már egyszerűbb feladatokra is érettségizett vagy diplomás munkaerőt igényelnek, ami nagyon leszűkíti a kevésbé iskolázottak álláskilátásait. A rendszerváltás után a legfeljebb nyolc osztályt végzettek példátlan mértékben kiszorultak a munkaerőpiacról. Foglalkoztatási arányuk 37 százalék, húsz százalékponttal alacsonyabb a nyugat-európainál. Helyüket jelentős részben szakmunkás végzettségűek foglalták el. Nem haladtunk előre eléggé a tanárok informatikai ismereteinek fejlesztésével sem, s így a drága fejlesztések kihasználatlanok maradtak.

A „közoktatási kormányprogram minderről úgy ír, mintha a tanárképzés megújítása a közoktatáson és nem a felsőoktatáson múlna. Indokolt feltételezés, hogy ez eleve abból következik, hogy a közoktatási reformjavaslat szerzői az elmúlt tíz év alatt *a felsőoktatás mennyiségi fejlesztésének feltétel nélküli támogatói voltak.* Ezért nem derült ki, hogy elemzésük tulajdonképpen az oktatás egészére, azon belül elsősorban a felsőoktatásra érvényes és nem a közoktatásra.

Az OECD-EU a hagyományos oktatásstatisztikát már másfél évtizede csak az iskolázás mennyiségének mérésére alkalmazza; *a tudást tesztekkel méri.* Ezek a felmérések a tanulók különböző osztályaiban, valamint a 15–64 éves népesség körében folynak, és az általános tudásszintre, a matematikára és a természettudományi ismeretekre terjednek ki.

Az OECD felmérése lehetővé teszi az államszocialista országok népessége tudásának és gazdasági fejlődésének összehasonlítását az észak-európai országok tudásával és gazdasági növekedésével. A gazdasági növekedés összehasonlításáról a 3. táblázat tájékoztat.

3. táblázat

Egy lakosra jutó bruttó társadalmi termék (GDP)

Ország	GDP/fő		Index GDP/fő 2001 (1950)
	USD		
	1950	2001	
Dánia	6 943	23 160	334
Finnország	4 253	20 344	478
Norvégia	5 463	24 580	450
Svédország	6 739	20 562	305
Észak-Európa együtt	6 025	21 853	363
12 fejlett piacgazdaság	5 018	20 024	399
kelet-európai államsz. országok	2 111	6 027	285
volt Szovjetunió	2841	4 626	163
államszocialista országok együtt	2 602	5 038	194

Az adatok szerint az északi országok már a múlt század közepén a fejlett piacgazdaságok élcsoportjába tartoztak, és helyüket azóta tovább erősítették. A volt államszocialista országok a formális iskolázásban utolérték a fejlett országokat, de *a gazdasági fejlettségben és a tudásszintben nőtt az elmaradottságuk.*

Az OECD felmérésében a tényleges tudásról a szövegértelmezés²⁰ ad tájékoztatást. Ez „a nyomtatott és írott információ felhasználása a mindennapi életben való részvétel, az egyéni célok elérése, a tudásszerzés és a lehetőségek tágitása érdekében”.

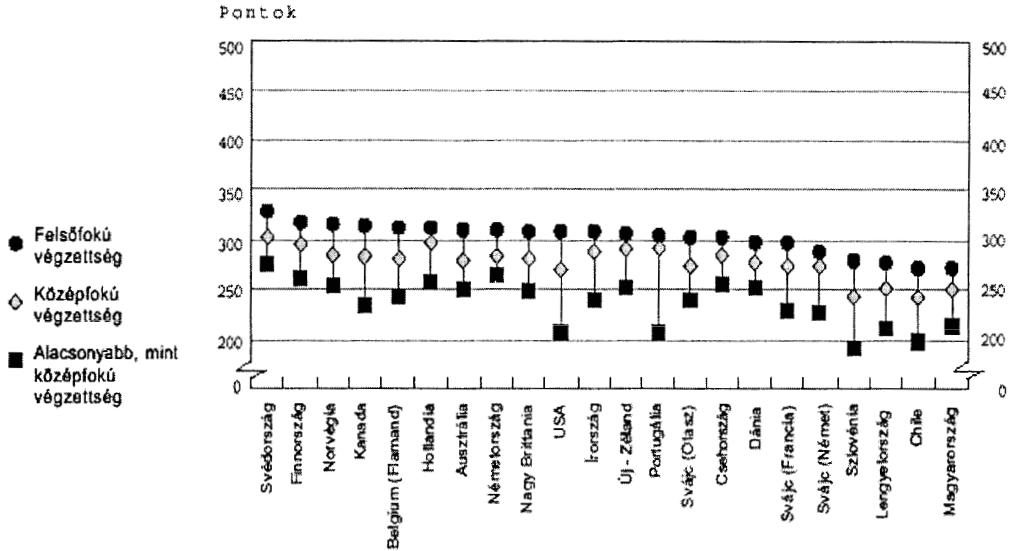
A kilencvenes évek közepén húsz országban mérték fel²¹, a 15–65 éves lakosság szövegértelmezését. Ennek eredményét mutatja a 2. ábra.

²⁰ Egyértelmű angol kifejezés szerint „literacy”.

²¹ A módszertan három részből állt. Az első rész hétféle olvasási tesztfüzetet foglalt magában, a második, speciális tesztfüzet azt a célt szolgálta, hogy kiválassza az értékelésbe nem számítható, súlyos olvasási nehézségekkel küzdő (diszlexiás) személyeket, a harmadik rész a megkérdezettek iskolázásával, munkájával, olvasási és íráshasználatával kapcsolatos szokásokat, végül a családjukra vonatkozó háttérkérdéseket tartalmazta. A problémakör egészéről és a felmérésekről tájékoztat: Vári Péter és munkatársai az OKI által kiadott Monitor sorozat.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG ÉS ÍRÁSBELISÉG-SZINT

A. Átlageredmények prózai feladatoknál, 0-500 pontig terjedő skálán, az iskolai végzettség sorrendjében, a 16-65 éves lakosság körében, 1994-1998

A négy észak-európai ország közül három (Svédország, Finnország és Norvégia) az élre került. A felmérésben résztvevő négy volt államszocialista ország közül három (Szlovénia, Lengyelország és Magyarország) az utolsók közé tartozott. Ezek közül Magyarországon volt a legnagyobb a tanulók tudásszintje közötti különbség.

(Az előzőek kiegészítéséül megjegyzem, hogy a felmérés a 15–64 éves népességre vonatkozott, tehát mindazokat magukban foglalta, akik 1934 után kezdték az elemi, vagyis a harmincas évek analfabétizmusát is magában foglaló képet ad az iskolázás évszázados²² hatásáról a népesség tudására.)

Indokolt feltételezés, hogy a felmérésbe nem jelentkezett volt szovjet államok nem értek volna el jobb eredményeket, mint a csehek, szlovének, lengyelek és a magyarok.

Az első felmérések eredményei igencsak felrázták néhány ország oktatáspolitikusait és közvéleményét. Az Egyesült Államokban például átfogó vizsgálat után széleskörű intézkedések történtek. Ezek eredményeként az oktatás minősége sokat javult.

²² Meg kell jegyezni, hogy az erőltetett, formális iskolázás még a szorosan vett analfabétizmus felszámolását se segítette elő. Ezt bizonyítják Maddisonnak az analfabétizmust bemutató táblázatában a korábban marxista vezetés alatt álló afrikai Kongón kívül, a korábban a Szovjetunióhoz tartozó 17 tagállam szerepel. Forrás: (Maddison 2007, 3–27 táblázat).

Magyarországon a Közoktatás Kutató Intézet minden eredményt azonnal nyilvánosságra hozott.²³ Az intézet folyóirata, az Új Pedagógiai Szemle, rendszeresen közli az erről szóló jelentéseket, híreket.²⁴ Nincs tudomásom róla, hogy a felsőoktatásban hasonlóan terjesztenék e vizsgálatok eredményeit.

Megállapítható viszont, hogy a felsőoktatás 1996–2001 közötti fejlődéséről szóló 2001. évi kormányjelentése²⁵ szándékosan félrevezető képet ad a felsőoktatásról. A problémákat elhallgatja, vagy hamis információkat közöl, ami elkerülhetetlenül hibás terápiára vezet.

Mindez arra utal, hogy az iskolázás formális, gyorsított fejlesztése és ezzel együtt járó alacsony minőségi követelmények, azaz az *alacsony tudásszint Kelet-Európa gazdasági elmaradásának meghatározó tényezője* volt – és maradt.

Az elmúlt századokban is az határozta meg egyes országok fejlődését, hogy milyen mértékben tudták az iskolázással a népesség tudását növelni. Ez azonban a társadalmi fejlődés szövevényes tényezői közötti kölcsönhatások miatt rejtve maradt.

A XX. században először a Szovjetunió, majd a kelet-európai államszocialista országok próbálták meg, hogy a formális iskolázás gyorsított fejlesztésével gyorsabb társadalmi-gazdasági fejlődést érjenek el. Az ezredfordulóig a népesség formális iskolázásában meg is előzték a fejlett országok többségét. De a gazdasági fejlettségben nagymértékben lemaradtak a piacgazdaságok mögött. Az adatok szerint ez a rendszerváltás után folytatódott.

A rendszerváltás előtti és utáni évtizedek oktatáspolitikáját Magyarországon az előzőektől eltérően ítélte meg a közgazdászok kis csoportja²⁶. Ezek az egyetemek és főiskolák feltétel nélküli gyors fejlesztését, 1995 és 2006 között, aktívan támogatták. Publikációikban még most sem kifogásolják a *felsőfokú szakiskolák erősödő diszkriminációját*. Így azt, hogy a 2005. évi felsőoktatási törvény, az EU és az OECD irányelveivel²⁷ ellentétben, kizárta a felsőfokú szakiskolát végzetteket a diplomások köréből. Ez annál feltűnőbb, mert a magyar gazdaságban a nyugati országokhoz hasonlóan, az ilyen típusú, jól képzett szakemberekben hiány van. Ezen túlmenően e szakemberek képzési költsége a fele, harmada az egyetemi és főiskolai diplomásokénak. E közgazdászok 2006 végéig saját szakmájuk követelményeit is mellőzték, amikor az egyetemi és főiskolai hallgatók létszámnöveléséről volt szó. A csoport nagy felelősség terheli azért, hogy az ötvenes évek utáni téves oktatáspolitikai kilencvenes években feléledt, és 2006 végéig fennmaradt. Ehhez képest gyökeres fordulatot hozott a 2007 február eleji *oktatási kormányprogram*, melyet ugyanők ismertettek.

A hazai problémák megerősítik a kelet-európai országok évszázados tapasztalatát. Általában nehéz bárminek a reformját kidolgozni, még nehezebb végrehajtani, de ez mindennél nehezebb az oktatási reform esetében. Az oktatáspolitikai ugyanis hatalmas tömeget érint, és nagy az inerciája. Ugyanakkor csak kis része tartozik a piac körébe. Ezért az az

²³ Lásd Monitor sorozat, OKI.

²⁴ Lásd többek között: (Vári és társai, 2001; Halász 2001, 10. fejezet).

²⁵ Magyar Köztársaság Kormánya, J/5028. és 5030. számú beszámoló a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 10/1995 (XI.4.) OGY határozat végrehajtásáról. Előadó dr. Pállinkás József oktatási miniszter, Budapest, 2001. szeptember.

²⁶ A csoport nézeteit és állásfoglalásait világosan mutatják 2002 és 2006 közötti publikációik, melyek közül itt csak a diplomásokról magyar nyelven írtakat, és csak egyet sorolunk abból, ami több helyen is megjelent. Elsősorban a csoport vezetőjének feladata lenne magyarázatot adni akkori, szakmailag nem indokolható állásfoglalásaikra, nézeteikre és módszereikre, valamint nézeteik 2006 után tapasztalható változására. A publikációk a következők: (Köllő 2002; Varga 2004; Kertesi – Varga 2004; Köllő 2005; Kertesi – Varga 2005; Köllő és társai 2005; Kertesi – Köllő 2006).

²⁷ Lásd (OECD 1973).

oktatáspolitikai reform, amelynek célja az egész iskolázás²⁸ korszerűsítése, állami döntést igényel. *E nélkül a kelet-európai régió és ebben Magyarország néhány évtized múlva minden területen végleg lemarad a nemzetközi versenyben.*

Hivatkozások

- Kertesi Gábor – Köllő János (2006): *Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke.* Közgazdasági Szemle, március.
- Kertesi Gábor – Varga Júlia (2004): *Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon.* Közgazdasági Szemle, július-augusztus.
- Kertesi Gábor – Varga Júlia (2005): *Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon.* Közgazdasági Szemle, július-augusztus.
- Kiss Árpád – Timár János (1970): *Szakemberellátás – munkaerő-struktúra. A munkaerő-struktúra és az oktatás fejlesztése.* Társadalmi Szemle, 6–7. sz.
- Köllő János (2002): *A képzett és képzetlen munkaerő iránti kereslet.* In: Fazekas Károly (szerk.) *Munkaerő-piaci tükrök.* MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 160–167.
- Köllő János (2005): *Diplomások a viharban.* Élet és Irodalom, augusztus 19.
- Köllő János és társai (2005): *A magyar foglalkoztatáspolitikai átfogó értékelése az Európai Foglalkoztatási Stratégia kontextusában, az elmúlt öt év tapasztalatai alapján.* Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- Maddison, Angus (2007): *The World Economy, I-II.* OECD, Párizs.
- OECD (1973): *Short-Cycle Higher Education.* OECD, Párizs.
- Timár János (1989): *Hatalom és döntésképtelenség. Az oktatáspolitikai és az oktatástervezés négy évtizede, 1948–1988.* KJK.
- Varga Júlia (2004): *Bokros Lajos 21 pontja az oktatásról.* Élet és Irodalom, március 5.
- Vári Péter és társai (2001): *Felnőtt írásbeliség-vizsgálat.* Új Pedagógiai Szemle, december. Halász Gábor (2000): *Az oktatás minősége és eredményessége.* In: Jelentés a közoktatásról. OKI, 10. fejezet.

²⁸ *Az oktatási reform kérdéseit könyvtárnyi irodalom tárgyalja. Az elmúlt négy évtized alatt én is írtam egy polcra valót, de sosem jutott volna eszembe azt ajánlani, reformálják meg a közoktatást, de hagyják változatlanul a felsőoktatást. Az itt következő „Hivatkozások” csak a tanulmányban foglaltakkal szorosan összefüggő irodalmat sorolja fel. Tanulmányom olvasói közül bizonyára lesznek, akiknek felfogása ellentétes vagy eltér az itt kifejtettektől. Meggyőzősükre alapművet, vagy OECD és EU dokumentumot is ajánlhatnék. Azok egyike sem olyan rövid és meggyőző azonban, mint a hazai elitegyetemek Gazdasági Tanácsainak informális vitaanya a felsőoktatási reformról, lásd Élet és Irodalom 2007.4.27. 17. szám.*